

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

скерованих на збереження цінностей свідомо заперечували “небезпеку” сексуальності консервативний аспект, осуджений у післявійськовий час, проіснував порівняно короткий період.

Висновок. Таким чином проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в період з кінця XVIII – початку XIX століття статево виховання в ФРН було однією з центральних проблем загального виховання і досвід педагогів того часу мав значний вплив на розвиток статевого виховання у майбутньому.

Перспективи дослідження з цієї проблеми полягають у тому, що багаторічний досвід статевого виховання в Німеччині може бути використаний у школах України, але потребує переосмислення та відповідного узгодження з соціокультурними особливостями нашої держави. За такого підходу подальшого дослідження потребують питання змісту і форм статевого виховання.

1. Glück, Gerhard, u.a. *Heiße Eisen in der*

Sexualerziehung. – Weinheim: Dt. Studienverlag, 1992. – S.376.

2. Koch, Friedrich. *Sexualpädagogik und politische Erziehung.* – Heidelberg, 1971. – S. 348.

3. Meves, Christa. *Kindgerechte Sexualerziehung. Bilanz und Neuanfang.* – Vellmar-Kassel: Hänssler Verlag, 1992. – S. 140.

4. Milhoffer, Petra / Maier, Brigitte. *Sexualerziehung zwischen Elternhaus und Grundschule.* Frankfurt a.M.: Arbeitskreis Grundschule, 1991. – S. 170.

5. Oest, Johann F. *Versuch einer Beantwortung der pädagogischen Frage.* – Wolfenbüttel, 1787/1979. – S. 276.

6. Oestereich, Heinrich. *Sexualpädagogik – progressiv oder radikal.* – Köln, 1973. – S. 208.

7. Zimmermann, Susanne. *Sexualpädagogik in der BRD und in der DDR im Vergleich.* – Gießen: Psychosozial – Verl., 1999. – S.240.

8. Zetkin, Clara. *Zur Geschichte der proletarischen Frauenbewegung Deutschlands.* – Frankfurt am Main, 1971. – S. 388.

Наталія Зобенько, викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

У статті розглянуто і проаналізовано особливості виховання морально-правової культури учнів. Доведено, що профілактична робота з дезадаптованими учнями здійснюється ефективно при врахуванні та реалізації наступних педагогічних умов: забезпеченні єдності морального і правового виховання; реалізації системно-синергетичного підходу; здійсненні системно-комплексного підходу до вибору форм, методів навчання і виховання; реалізації засад особистісно-діяльнісного підходу; побудові навчально-виховного процесу на основі теорій розвиваючого навчання; поєднанні колективно-групових та індивідуальних форм впливу; стимулюванні дезадаптованих учнів до самовиховання.

Постановка проблеми. В умовах економічної, ідеологічної та політичної інтеграції, різностороннього спілкування народів світу стверджуються і отримують пріоритетне значення загальнолюдські цінності, які все більше стають інтернаціональними. Цивілізоване суспільство завжди гармонійно поєднує національні й загальнолюдські норми, які свідомо привласнює людина протягом життя. Вони тісно пов'язані з морально-духовною культурою і виступають як духовні надбання самої людини. У вихованні особистості нормою поведінки служить її відповідність вимогам суспільства до

якого вона належить. Соціальними передумовами становлення особистості вважаються наявні в суспільстві ідеологічні утворення та соціальні інституції. Форми, у яких вони зафіксовані, містяться у філософських та етичних поглядах, законах, творах літератури і мистецтва, в народній творчості, традиціях. Слід наголосити, що в сучасних умовах набуває особливого значення виховання морально-правової культури учнів.

Це знайшло втілення у державних національних програмах “Освіта” (“Україна XXI століття”), “Діти України”, законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”;

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

“Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності”, в Указі президента України “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян”, “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті”.

Аналіз процесів морального становлення особистості школярів, їхньої сформованості моральних вчинків спонукає до пошуку нових, оптимальних шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, здійснення профілактичної роботи серед неповнолітніх з відхиленнями у поведінці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Основи морального виховання, моральної діяльності, морального вчинку, мотивації поведінки і діяльності досліджувались у філософських роботах таких вчених: В. Біблера, Г. Гумницького, І. Кона, Л. Гусейнова, К. Чорної, С. Анісімової; у психологічній науці проаналізовані природа мотивів моральних вчинків, їх механізми, розвиток і трансформація (В. Асєєв, І. Бех, О. Кононко, О. Леонтєв, П. Якобсон та інші); у педагогічній науці – основна увага сучасних досліджень зацентрована на вихованні моральної поведінки школярів (О. Богданова, І. Дубровіна, М. Лемківський); формуванні моральних уявлень, понять та цінностей особистості (О. Вишневецький, І. Зязюн, З. Плохій, А. Сиротенко); засвоєння морального досвіду, моральних норм (О. Дубасенюк, Л. Канішевська, В. Оржеховська); формування моральної поведінки в умовах сім'ї (Т. Алексеєнко, К. Журба, В. Постовий та інші).

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості виховання морально-правової культури дезадаптованих учнів та здійснити аналіз важливих педагогічних умов ефективності профілактичної роботи серед неповнолітніх в загальноосвітніх закладах.

Виклад основного матеріалу. Однією з важливих умов ефективності профілактичної роботи серед неповнолітніх з відхиленнями у поведінці є забезпечення єдності морального і правового виховання.

Як підкреслює Л. Зюбін, “по-перше, принципи і норми права впливають із принципів і норм суспільної моралі, базуються на них. По-друге, ніяке знання права не піднімається до рівня правосвідомості, якщо не забезпечується тісний зв'язок із знаннями норм загальнолюдської моралі” [4, 45].

Аналіз психолого-педагогічної, філософської, соціологічної і юридичної літератури свідчить про те, що існує дуже багато точок зору стосовно

зв'язку права і моральності. Разом з тим, цей зв'язок не є однозначним і простим.

З метою систематизації наукових знань нами використовувався аксіоматичний метод, завдяки якому були визначені такі положення:

- Морально-правова культура – це створена людиною сукупність соціальних норм, спрямованих на врегулювання, вдосконалення суспільної і особистісної життєдіяльності індивіда і формування міжособистісних взаємовідносин.

- Моральне і правове виховання органічно взаємозв'язані, становлять єдиний процес.

- Мета виховання морально-правової культури – розвиток у школярів соціально-орієнтованих якостей і системи соціальних відносин: до суспільства в цілому, до органів державної влади, правопорядку та ін.

Опора на вищезгадані аксіоматичні положення дозволяє зробити наступні висновки:

1. Морально-правова культура людини, як соціальне явище, може повноцінно розвиватися тільки в соціально-орієнтованому навчально-виховному процесі.

2. Реалізація мети, завдань і змісту морально-правової культури вимагає виявлення в цілісному навчально-виховному процесі соціально-орієнтованих форм діяльності, спрямованих на розвиток морального і правового потенціалу школярів.

Проведений ученими (А. Титаренко, В. Пирогов, Л. Хусайнов та ін.) аналіз причин, які ускладнюють організацію ефективного соціально-орієнтованого навчального процесу, дозволяє виокремити наступні з них:

1. Недостатню організацію навчально-виховної роботи, в якій гостро відчувається дефіцит морально-правової культури не тільки в учнів, але і в окремих педагогів.

2. Одноманітність форм діяльності, які використовуються.

3. Формалізм, який проявляється в тому що педагогів більше хвилює показний порядок, формальне благополуччя.

4. Дефіцит навчально-методичного забезпечення з дисциплін гуманітарного профілю.

5. Відсутність досконалої, цілеспрямованої програми з курсу “Правознавство”.

На думку вчених, однією із важливих передумов ефективного морально-правового виховання є реалізація системно-синергетичного підходу, який дозволяє розглядати педагогічну систему “вчитель – учень” як складну взаємодію двох систем.

Важливою передумовою ефективного виховання морально-правової культури школярів

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

є також реалізація системно-комплексного підходу до вибору форм, методів навчання і виховання.

Не менш важливою передумовою ефективного виховання морально-правової культури учнів є побудова навчально-виховного процесу на основі теорій розвиваючого навчання.

Аналіз праць, присвячених різним аспектам проблеми розвиваючого навчання, дозволяє сформулювати окремі положення ефективного управління розвитком морально-правової культури учнів:

1. Пізнавальні процеси, які проявляються під час розвиваючого навчання, перебувають в діалектичній єдності з процесами виховання, самовиховання, навчання, самонавчання.

2. Розвиток пізнавальних процесів передбачає розвиток морально-правової культури з досягнутого рівня їх розвитку.

3. Розвиток морально-правової культури передбачає спеціальні засоби – розвиваючі завдання.

4. Спеціальні завдання самі собою не забезпечують розвиток морально-правової культури. Необхідна розробка конкретних дій з розвитку морально-правової культури школярів.

В зв'язку з цим наступною теоретичною передумовою ефективного розвитку морально-правової культури є реалізація засад особистісно-діяльнісного підходу у вихованні морально-правової культури учнів.

На основі аналізу праць сучасних російських учених [5, 3], вважаємо за можливе сформулювати низку методичних вказівок для реалізації педагогічних технологій розвитку морально-правової культури школярів:

1. Організацію навчально-виховного процесу слід здійснювати з врахуванням такого аксіоматичного положення: правова культура як особистості, так і всього суспільства, неможлива без поваги до норм моралі. Більшість правових норм базуються на моральних нормах.

2. Морально-правова культура передбачає виховання соціально-орієнтованих якостей особистості в рамках норм права. Соціальна орієнтація навчально-виховного процесу означає: підвищення відповідальності учнів за саморозвиток, самовиховання; формування установки на саморозвиток, самовиховання в спеціально організованій навчально-виховній діяльності, в зв'язку з чим педагог повинен намагатися створювати новий тип розвиваючого навчально-виховного середовища за рахунок розумного об'єднання елементів різних форм діяльності, методів навчання.

3. Слід враховувати відоме в педагогіці

положення: розвиток соціально-орієнтованих властивостей особистості школяра досягається завдяки підвищенню частоти взаємодії підсистем “педагог – учень”. Взаємодія, як правило, викликає появу якісно нової сили. Це зумовлено підвищенням частоти і об'єму зворотного зв'язку, об'ємом пропонованої педагогами інформації, яка сприймається учнями, об'ємом та інтенсивністю пізнавальних контактів.

4. Результативність взаємодії підсистем “педагог – учень” підвищується в технологіях, розроблених з врахуванням суспільних принципів навчання і принципу дисбалансу, який обґрунтовується теорією функціональної системи (П. Анохін), положеннями синергетики (Г. Рузавін, М. Таланчук).

Дослідники відзначають, що в практиці педагогічної профілактики в багатьох школах успішно використовується такий засіб як залучення підлітків в різні види суспільно-корисної діяльності, з врахуванням побажань самих підлітків [3].

Важливою умовою ефективності профілактичної роботи з дезадаптованими неповнолітніми є поєднання колективно-групових та індивідуальних форм впливу. Як відзначає І. Сушков, в групі індивід проходить процес групової ідентифікації, який дозволяє йому краще усвідомити критерії соціального світу, в якому живе людина, засвоїти норми, правила, установки співжиття [7, 282].

Узагальнення результатів досліджень учених [6, 7], дозволяє зробити висновок про те, що для ефективної реалізації індивідуально-колективного підходу у профілактично-виховній роботі з дезадаптованими, схильними до девіантної поведінки учнями, повинні забезпечуватись такі заходи: стимулювання особистості, культивування у неї упевненості в можливості виправлення і самовдосконалення; активне формування морально-правового досвіду підлітків, відкриття перед ними можливості підвищення загальноосвітнього, культурного, морального рівнів; залучення дезадаптованих підлітків до цікавої колективної діяльності, в процесі якої вони мають можливість проявити свої позитивні якості і взяти участь у формуванні відносин співробітництва, взаємодопомоги, довіри, поваги, взаємної вимогливості і відповідальності; руйнування асоціальних установок дезадаптованих неповнолітніх в процесі колективної діяльності, спонукання до прояву ними позитивних ініціатив, самостійності.

Ще однією важливою умовою ефективності профілактично-виховної роботи з дезадаптованими

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

дітьми і особливо підлітками, є спонукання їх до самовиховання і надання їм допомоги в реалізації завдань самовиховання.

Самовиховання – це надзвичайно складний процес людського буття. Воно включає в себе різні аспекти, бо є одночасно явищем психологічним, педагогічним і соціальним.

Вказані аспекти самовиховання тісно пов'язані між собою і тому дати певне і всеохоплююче його визначення досить важко. Але все-таки в найзагальніших рисах можна визначити самовиховання як усвідомлений, керований самою особистістю саморозвиток, в якому в інтересах самої особистості і суспільства планомірно формуються ознаки, властивості, воля, сили і здібності людини, причому функції вихователя повністю переходять до вихованця.

Масове залучення і самопідключення учнів до самовиховання здійснюється при умові цікавої і різноманітної роботи в школі, яка є ніби стимулятором до самовиховання. Максимальний розвиток активності і самостійності учнів, тісні зв'язки між вихованням і самовихованням створюють сприятливу базу для постійної і глибокої психологічної підготовки до самовиховання.

Посилення всіх контрольних функцій при взаємовідносинах особистості з навколишнім світом (самоспостереження, самоконтроль, самоаналіз, самокритичність, самодисципліна та ін.) дозволяє звести помилки в поведінці, в діяльності до мінімуму.

Більш-менш свідоме самовиховання починається тільки в підлітковому віці, коли в достатній мірі сформувалися основи характеру. Підліток уже має певний досвід самостійної діяльності, прагне бути схожим на дорослого, робить спробу розібратися в своїх вчинках, самоутвердитись. Але для систематичного самовиховання у підлітків немає ні вольових якостей, ні навичок та умінь працювати над

собою, ні достатньо розвинутої самосвідомості, а отже, досвіду саморегуляції поведінки. У них нестійкі поняття про мораль, немає чітких критеріїв для визначення ідеального образу, зразки для наслідування вибираються випадково. У підлітків великий розрив між бажаннями і їх реалізацією.

Все сказане стосується взагалі всіх підлітків, але найбільше, звичайно, тих, які відзначаються вадами поведінки, схильні до правопорушень.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що базування процесів виховання та навчання дітей при дотриманні та впровадженні вищезазначених педагогічних умов сприятиме формуванню морально-правової культури, соціальної поведінки та особистісних цінностей учнів.

1. Воронцов Б. Предупреждение правонарушений несовершеннолетних // Воспитание школьников. – 1991. – № 5. – С. 3 – 5.

2. Эйюби С.К. Общение как метод перевоспитания: Автореф. дисс. канд. пед. наук: 13.00.08. – СПб., 1991. – 25 с.

3. Зосимовский А.В. Формирование общественной направленности личности в школьном возрасте. – М.: МГУ, 1982. – 164 с.

4. Зюбин Л.М. Учебно-воспитательная работа с трудными учащимися. – М.: “Высшая школа”, 1982. – 188 с.

5. Климин С.В. Влияние личностных качеств и их сочетаний с особенностями педагогического воздействия на формирование социально-нормативного поведения подростков: Автореф. дисс. канд. психол. наук: 19.00.07. – М., 1995. – 29 с.

6. Романова О.Л., Иваницкая И.В. Опыт применения программы профилактики отклоняющегося поведения для коррекции “трудного” класса // Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 15 – 21.

7. Сушков И.Р. Психология взаимоотношений. – М.: “Академический проект”, 1999. – 448 с.